Kenesei István

Szakok és barbárok

PUBLICISZTIKA - LXI. évfolyam, 12. szám, 2017. március 24.

Annyi minden más mellett a minisztériumok felső vezetőinek a megjelölése is sokat változott az elmúlt évtizedekben, a hajdani miniszterhelyetteseket felváltották a különféle (parlamenti, közigazgatási stb.) államtitkárok, a lejjebb állókat ma helyettes államtitkároknak hívják, de voltak ők már szakállamtitkárok is. A szakállamtitkár persze nem az az államtitkár, aki a szakokkal foglalkozik, bár úgy tűnik, lassan időszerű lesz ilyen reszortfelelőst is kinevezni, legalábbis az újabban az egyetemi szakok tartalmi kérdéseivel is foglalkozó emberminisztériumban, azaz a maga választotta kedves nevén az EMMI-ben.

Gender kontra család

Nagy port vert fel az ELTE-nek az a lépése, hogy elindítja a társadalmi nemek tanulmánya nevű szakot az idei tanévtől. Először az IKSZ, a Kereszténydemokrata Párt ifjúsági szervezete kifogásolta, majd egy sajnálatosan színvonaltalan parlamenti kérdésre („Kinek árt a gender szak?”) egy hasonló válasz született az EMMI parlamenti államtitkára részéről. Ebből némi ismétléses szájbarágás révén megtudjuk, a „szakon végzettek iránt igény a magyar munkaerőpiacon nem mutatható ki, (…) így joggal feltételezhetjük, hogy nem a munkaerőpiac igényeire reagálva hozták létre”, miközben „figyelembe kell venni, hogy az ELTE egy állami közfinanszírozású egyetem, amelynek célja a társadalmi és munkaerőpiaci igényeknek való megfelelés”, jóllehet ugyanezt például akár a (nem tanári) történelem vagy magyar szakos képzésről is el lehetne mondani. A lényeget azonban a következő bekezdés rejti, melyben az egyébként jogász végzettségű, tehát társadalomtudományt is tanult államtitkár kijelenti, hogy „a gender (sic!) – a marxizmus-leninizmushoz hasonlóan – inkább nevezhető ideológiának, mint tudománynak, így kétséges, hogy eléri-e az egyetemi oktatási szintet”.

Ezeket a kijelentéseket egy több mint negyedórás tévéinterjúban is védelmébe vette az államtitkár, sőt a közvetlen elöljárója azt is megígérte, hogy a Corvinus Egyetemen már ősztől elindul egy családtudományi szak, mintegy a „genderszak” ellensúlyozása érdekében. (Ezt egyébként maga az egyetem cáfolta, mondván, hogy még csak az előkészítési stádiumban vannak.) Jóllehet családtudományi, illetve azt magában foglaló képzésekre több egyetem vagy főiskola tett már (sikertelen) kísérletet, most nem ezeknek az egymás riválisainak elképzelt stúdiumoknak a tartalmára és a hozzájuk fűződő félreértésekre vagy tájékozatlanságokra szeretnék kitérni, hanem arra a számomra meglepő helyzetre, hogy a szakminisztérium államtitkára és minisztere nincsen tisztában a szakok akkreditálásának és indításának a törvényi folyamatával és benne a saját minisztériumuknak a szerepével.

Új szak alapítását a korábbi rendszerben a felsőoktatási intézmény a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottsághoz (MAB) benyújtott részletes dokumentáció alapján kérelmezhetett. Ez egy másfél éve meghozott és idén érvénybe lépett kormányrendelet következtében annyiban változott, hogy a MAB honlapjának megfelelő rovatában az alábbi piros betűs felhívás látható (betűhíven): „A MAB véleményezés megindításához szerezzék be az adott szak létesítésére vonatkozó ELŐZETES MINISZTERI JÓVÁHAGYÁST, majd csatolják azt a véleményezendő létesítési dokumentumhoz. A MAB véleményezés csak az ELŐZETES MINISZTERI JÓVÁHAGYÁS birtokában indítható meg.”

Nem kívánok abba a kérdéshalmazba belemenni, hogy ez mennyiben érinti a MAB függetlenségét, hiszen amit a miniszter (illetve valószínűleg az általa felkért szakértői csoport) már kiszűrt, az nem is kerülhet a MAB szeme elé, vagy hogy a később államilag nem támogatott, tehát csak költségtérítéssel, azaz a

hallgató saját kockázatára látogatható szakokhoz miért kell például a gazdasági kamarákat megkérdezni és munkaerőpiaci igényeket felmérni, és egyáltalán: ezeket a feladatokat miért nem a MAB-ra testálják, szóval mindezt nem firtatom, mert most nem ezen kell ámuldoznunk.

Hanem azon, hogy mit tehet egy minisztériumi vezető egy már megalapított szak esetében. Mert ha a MAB engedélyezte egy szak megalapítását, akkor először is a szak nyilvánvalóan „eléri az egyetemi oktatási szintet" (bármit jelentsen is ez), továbbá a szak leírásában szereplő részletes képzési és kimeneti követelmények és a megfelelő intézményi háttér alapján bármely más egyetem elindíthatja azt. És pontosan ez az, amit az ELTE megtett, vagyis a törvényes eljárást betartva meghirdette a képzést idén szeptembertől. Ha egy államtitkár nincsen tisztában a területére vonatkozó szabályokkal, akkor a baj nagyobb, mint gondolnánk. A társadalmi nemek stúdiumának lehetőségétől felingerelt blog- és kommentgyárosoknak természetesen joguk van bírálni, sőt akár élcelődni is, de az oktatási kormányzat felelős vezetőjének az a kötelessége, hogy őrködjön az intézmények, ez esetben a MAB és az ELTE törvényben rögzített autonómiája fölött, még ha különböző, de lehetőleg jól (értsd: a közölteknél jobban) megindokolt okokból személy szerint nem ért is egyet a döntéseikkel.

Nem szeretném, ha az a félelmem valóra válna, hogy a fent idézett előzetes miniszteri jóváhagyást a már akkreditált szakokra is kiterjesztenék, és a miniszter bármikor bezárathatná a neki nem tetsző szakokat. És ezt akár úgy is elérhetné, hogy a MAB-ot még inkább megfosztaná döntési önállóságától. Aminek talán első jele az, hogy a MAB-nak a miniszter és az MTA elnöke által közösen jelölt és tavaly nyáron kinevezett elnöke újabban miniszteri biztos is lett. Ugyan olyasmiért lesz felelős („a köznevelés tartalmi megújításáért"), ami régóta beletartozik tevékenységi körébe, de egy független szervezet vezetője részéről legalábbis felületes megítélés eredménye lehet egy ilyen kormányzati tisztség elvállalása.

A békák a mocsárban

Az ELTE–Szombathely és más fúziókról szóló írásom után több helyről is hallottam, hogy a „végeken" valójában senki sem akarta az egyesülést. Itt követem meg azokat a szombathelyi tanárokat, akik a nem eléggé hangsúlyosan ironikus mondandómat nem értették ki ebből a szövegrészből: *„nagyszerű érzés lehet szombathelyi oktatóból egy csapásra ELTE-tanárrá válni"* (*Stratégia a végeken, ÉS*, 2017/8., febr. 24.), és szinte megható ragaszkodással ecsetelték, milyen büszkén voltak eddig *„berzsenyisek",* és hogy már soha vissza nem tér az az egymás iránti szolidaritás, amit ezzel a rájuk kényszerített döntéssel szétszaggattak.

Ugyanakkor az ELTE oktatói sem repesnek, hiszen nekik hasonló képzéseket kell befogadniuk, ráadásul nagy létszámú, hogy úgy mondjam, monstruózus szakjaik mellé most nyűgnek érzik a kis vidéki tanszékeket. A két intézmény egyébként abban hasonlít egymásra, hogy az oktatókat nem is tájékoztatták előzőleg a várható eseményekről.

De ez nemcsak az ELTE–Szombathely relációban történt így. A Corvinus egykori kertészeti karai is hiába tiltakoztak Gödöllőre kerülésük ellen. Gyulán sem kérdeztek meg senkit, akar-e a szegedi teológiai főiskolához tartozni. Még egy értekezletet sem tartottak a döntés előtt. És ez, gondolom, minden más esetben is így történik, hiszen, mint ahogy egy már talán elfelejtett miniszter mondta volt: „A mocsár lecsapolásáról nem a békákat szokták megkérdezni."

Rektorok felszállópályán

Négy évvel ezelőtt nagy port vert fel több rektorválasztás. Azaz nem is maguk a választások, hiszen azok rendben lezajlottak, hanem ami utánuk következett. A Debreceni Egyetemen a regnáló rektor mellett két további jelölt volt, és mivel az első forduló nem hozott eredményt, a második helyre rangsorolt rektor lemondott a további küzdelemről az első helyen végzett riválisa javára, aki a következő fordulóban

kétharmados többséggel nyert is. Mégsem dőlhetett hátra várva a köztársasági elnök meghívóját a kinevezési aktusra, mert az akkor érvényes törvényhely szerint a miniszter bármelyik jelöltet felterjeszthette. És így is történt: az lett a rektor, aki a legkevesebb szavazatot kapta.

A recept megismétlődött Kecskeméten, az akkor még főiskolának nevezett intézményben, ahol a jelenlegi (de akkor még nem!) oktatási államtitkár és kecskeméti tanszékalapító pesti tanszékének az adjunktusa kapta meg a rektori megbízatást a három jelölt közül az 50 százalékot meghaladó eredményt elért első helyezettel szemben.

A felháborodás oly nagy mértékű volt, hogy kivételszámba menően még a Magyar Rektori Konferencia is felemelte a szavát – persze, mondhatjuk, azért, mert tagjai mind olyan rektorok voltak, akiket még többségi szavazattal választottak meg, és a tradíció féltése saját jól felismert érdekük volt. Az is ritka fejleménynek számított, hogy ezek után a kormány meghátrált, visszaállította a korábbi rendet, és ígéretet tett, hogy rektor mindig a legtöbb szavazatot elért jelölt lesz.

Csakhogy a régi mondás, mely szerint a görögöktől akkor is jó félni, ha ajándékot hoznak, ismét beigazolódott. Mert ugyan a rektort megválaszthattuk, de kifundálták mellé a kancellárt, akinek a kezén minden gazdasági-pénzügyi döntésnek keresztül kellett mennie. Márpedig nincsen olyan „akadémiai”, azaz oktatási-kutatási feladat, aminek ne lenne költségvetési vonzata. Ráadásul a kancellárt a miniszterelnök nevezi ki és az EMMI pályáztatja, valamint függelmileg is hozzá tartozik, az ő hűbérese. Könnyen elképzelhető, hogy nem a vele lényegében egyenrangú rektor, hanem a minisztérium utasítja. Nem beszélve a kancellári apparátus egyre növekvő méretéről. Hallok olyan nagy egyetemről, ahol a kancellárnak húszfős titkársága van, miközben a rektornak mindössze három munkatárs segít feladatai ellátásában.

Nem csoda ezek után, hogy sem a Debreceni Egyetemen, sem az azóta egy sajátos parlamenti partizánakció révén hangzatos nevet kapott kecskeméti Pallasz Athéné Egyetemen nem indult ellenjelölt, s így 90, illetve 100 százalékos szavazataránnyal választották újra a korábbi rektort.

Egyetemek leszállópályán

Itt csak egy rövid „szolgálati közlemény” következik. Néhány nagy egyetem büszkén jelenti, hogy egyes szakjai bekerültek a legjobbak közé a QS rangsorában, ami esetükben a 150–200. helyezést, de többnyire annál rosszabbat jelent. Nagyobb gond, hogy arra is büszkék, hogy az összegyetemi listán is jó helyezést értek el.

Mármost évek óta kongatom a vészharangot, hogy hamarosan le fogunk esni az asztalról, mert egyre lejjebb csúszunk, hiszen volt egyetemünk már az első háromszázban is, és a rangsorok akkor csak ötszáz intézményt soroltak fel. Ha az asztal maradt volna a régi méretben, akkor bizony már alulról szagolnánk, de nagy-nagy szerencsénkre csaknem a duplájára növelték, s így kidülleszthetjük a mellünket, hogy ott vagyunk. Igaz, hogy már csak nagyítóval lehet minket látni, hiszen a legjobbnak ítélt magyar egyetem, a szegedi, az 500–550. közötti csoportba esik (vagy inkább esett) bele. Az ELTE a 600. alattiakban követi, Debrecen a 650-esekbe lett sorolva, majd a 700. alattiakban találjuk még a BME-t, a Corvinust és Pécset.

A szakok listájában jól szereplő Közép-európai Egyetem itt nincsen említve, valószínűleg a nem teljes képzési kínálata miatt, de míg az meglepő, hogy a más rangsorokban jól szereplő Semmelweis sem kapott említést, az már nem, hogy a ma Magyarországon működő összesen 29 úgynevezett egyetem közül a többi 21 sehol sincs.

A QS kb. 4000 intézményt vizsgált és csak 916-ot rangsorolt. Ha valakinek ez elégtétel, hát nem nagyon irigylem. Mert érdemes végignézni, mely országok mely egyetemei végeztek a magyarok előtt, nemcsak a saját régiónkban, de Costa Ricától Malaysián át a Fülöp-szigetekig.

Lehet persze rákérdezni a rangsorok megbízhatóságára, lehet a módszertanukat szidni, ahogyan az oktatás más szegmenséért felelősök tették ezt a kiábrándító PISA-eredményeket illetően, de azért vessük az eszünkbe, hogy sok felmérés van a világon, amely hasonló következtetésekre jutott, és minden rangsor nem tévedhet egyszerre.

Stipendium Hungaricum

A napokban jelentős bevétel érkezett az ilyesmire igencsak kiéhezett doktori iskolánkba. A forrás az a Stipendium Hungaricum ösztöndíjrendszer, amelyet 2013-ban vezettek be a „keleti nyitás” hívószavára, hogy meghatározott országlista alapján Kolumbiától Japánig ösztöndíjakkal támogassanak diákokat tandíjmentes magyarországi tanulmányaik elvégzésében.

Már akkor is megkérdeztem, hogy az évi kb. 2000 vendéghallgató helyett nem inkább a hazai szegény sorsú tehetséges fiatalokat kellene egyetemi diplomához juttatni, de úgy látszik, a távlati külpolitikai célok felülírják a rövidlátó hazai szociális és munkaerőpiaci (!) szempontokat. Nyilván nem kérdezték meg erről a Kereskedelmi és Iparkamarának a közoktatás, szakképzés és felsőoktatás minden szintjéhez értő elnökét.

A rendkívül motivált, de nem mindig megbízható tudással bíró stipendiumos hallgatók valószínűleg sikerrel elvégzik a graduális (azaz alap- vagy mesterképzési) kurzusokat, de a három évre kapott ösztöndíjjal a doktori szinten kudarcok várják őket, hiszen ennyi idő alatt hazai hallgatóinknak is csak kivételesen sikerül eljutniuk a disszertáció beadásáig, hogy a minimum félévvel későbbi védésről ne is beszéljünk. Az új, négyéves rend pedig csak az idén kezdődött, tapasztalataink még nincsenek, de alig hiszem, hogy a védésre négy éven belül sor kerülhet.

Mindenesetre a stipendiumos diákok jelenlétének számos nyomát lehet tapasztalni az egyetem épületeiben. Talán a leginkább feltűnő egy piktogram, amely a mellékhelyiségekben azt igyekszik elmagyarázni, hogy a WC-csészéken ne guggolva, hanem ülve helyezkedjenek el. Azért nagyon remélem, ennél pozitívabb eredmények is lesznek majd.